

ἀμφοτέρως τὰς ἐπιστολάς ἐτηρήσαμεν τὴν ὀρθογρα-
φίαν τῶν πρωτοτύπων. Σ. τ. Δ.

ΥΜ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΒΟΥΤΣΑΡΗ

Αἴ

Τῆς τιμίας κυρὰ μάρκος, θείας τοῦ μάρκου
προσκυνητῶς

Εἰς Ἀγκόνα.

Τιμία κυρὰ θεία μου μάρκο προσκυρῶ.

Ἐλαβα τὸ γραμματάκι σου ἐχάρικα τὴν ὑ-
εἰαν σὰς καὶ τὰ γραφόμενα ἐκατάλαβα. Ἴδου
ὅτι ὅπου γράφω καὶ τοῦ πανιερωτάτου δε-
πότη¹ καὶ κυρίου Ἰωάννη Μελά νὰ μὴν σὰς
ὅπου νὰ ἐξοδα καὶ ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμος νὰ τὰ
ποκριθῶ. νὰ σὰς γράψω εἰς πλάτος διὰ τὴν
πόθυσιν τῆς πατρίδος δὲν εἶναι χρεῖα, ἐπειδὴ
καὶ γράφω τοῦ πανιερωτάτου καὶ ὁ κύριος μελᾶς
ἔλει σὰς τὰ εἰπῆ ὅμως σὰς γράφω διὰ νὰ ἐ-
γῆτε ἀπὸ κάθε ὑπόψιν ὅτι ὁ κοστας μὲ τοὺς
πυλοίπους σουλιότας μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ
σουλίου ἐπέρασαν εἰς κεφαλονιά καὶ ἐκεῖ εὐρίσκει-
ται, καὶ μάλιστα τοῦ ἔγραψα ὅπου νὰ κάμη
ἀλλοτρίον νὰ ἀπεράσῃ μὲ ὄλην τὴν φαμίλιαν
οὐ καπετὰν λιόλιου² καὶ μὲ τὸν θανάσι³ διὰ
ὅπου, ὅτι εἰς τὴν στηριάν ἐδῶ δὲν εἶναι τρό-
πος νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ ἐβγοῦν. Σοῦ ἔχω γρά-
σει καὶ ἄλλαις φοραῖς πλὴν ὡς φαίνεται δὲν
ἀρχετε λάβει καθὼς καὶ τὰ ἰδικά σας γράμμα-
τα ὅπου κάνουν ἀπὸ δύο τρεῖς μῆνες καὶ ὕστε-
ρα τὰ λαμβάνω. ὁ νουτζος σὰς προσκυρᾷ καὶ
καλὰ εἶναι, αὐτὰ ὅπου μοῦ ἐγράφετε τὰ ἔλαβα
ἀπὸ τὸν καραβοκύρη καὶ τὰ γράμματά σας νὰ
μὴ μοῦ λείψουν τὰ παιδιὰ νὰ μὴν ἀποκοποῦν
ἀπὸ τὸ σχολεῖον ἀπὸ ἐδῶ διὰ ἐμένα κανένα
κουμπέκι νὰ μὴν ἔχετε ὄλους τοὺς ἰδικούς
σας μεγάλους καὶ μικροὺς τοὺς ἀσπάζομαι καὶ
ἐνῶ. 1822 νοεμβρίου 1. μισολόγιον.

Ὁ υἱός σου

ΜΑΡΚΟ
ΜΠΟΥΤΣΑΡΙΣ.

Ἐγὼ ὁ Βασίλειος Γουῦδας ταπεινῶς
σας προσκυρῶ κυρὰ μάρκο δα ὅπου ἔξα-
να γράφω τοῦ κυρίου Ἰωάννου μελᾶ διὰ
τὰ σαράντα τάλαρα ὅπου νὰ σὰς τὰ
δῶση ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ γένω τούρ-
κος νὰ προσκυρήσω διὰ νὰ πιάσω τὸν
μάννη φίλη νὰ μοῦ τὰ δῶση καθὼς
γράφει ὅτι ὁ Γιάννη φίλιος ἐτούρκε-
θεν.

Β²

Τῆ σεβαστῇ μοι θείᾳ κυρίᾳ Μαρίᾳ Μπότζαρη.

Κυρία Θεῖα σὲ προσκυρῶ

περιχαρῶς ἐδέχθην τὸ ποθητόν μοι γράμμα

1. Ἰγνατίου.
2. Ὁ Λόλιος εἶχε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μάρκου καὶ
Κάστα.
3. Νουτζα.

σου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐχάρην μαθὼν διὰ τὴν ἀγα-
θὴν ὑγειάν σας, καὶ γὰρ ὑγιαίνω. Μὲ μεγάλην μου
ἀπορίαν εἶδον νὰ μοῦ γράφης ὅτι δὲν ἔλαβες
κανένα γράμμα μου, ἐν ᾧ σὰς ἔστειλα τρία τέσ-
σαρα καὶ κατ' εὐθείαν καὶ διὰ μέσου Κορφῶν
τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος μας πρὸ καιροῦ στο-
χάζομαι τὴν ἐμάθετε· ἐγὼ ἐπειδὴ καὶ ἔλλειψα
ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς πατρίδος μας,¹ ἡ τύ-
χη μὲ ἔφερε καὶ ἀπεκλείσθη εἰς τὸ μεσολόγγι,
καὶ ἐπολιορτίσθημεν ἐδόδομῆντα πέντε ἡμέραις,
πολεμοῦμενοι μὲ μεγάλην δρμὴν ἀπὸ τοὺς ἐχ-
θροὺς, εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἔκκμηον καὶ ἕνα
γιοουροῦσι πλὴν δὲν ἐκατόρθωσαν τίποτε· ἐσκο-
τώθησαν ἕως τετρακόσιοι καὶ ἐτράπησαν εἰς τὰ
ὀπίσω μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἔπειτα ἀπὸ τὸ γιοου-
ροῦσι, αἰφνιδίως τοὺς ἐνέπεσε πανικῶς φόβος
καὶ διὰ νυκτὸς ἔφυγον, ἀφίνοντες τὰ κανόνια,
τζιουμπιχανέδες, τζακτῆρια, καὶ ὅλα τὰ πράγ-
ματά τους καὶ ἐστάθησαν εἰς Βραχῶρι, ἐκεῖ ἔ-
μειναν τριάντα σχεδὸν ἡμέρας ἀποκλεισμένοι
ἀπὸ τὸν Ποταμὸν καὶ ἀπὸ τὰ ἐδικὰ μας ἀσκέ-
ρια πέριξ, ἔκαμον πολλοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ
ἐσκοτώθησαν ἀρκετοὶ, καὶ τέλος πάντων μὲ
μκνιώδη ἀπόφρασιν ἀπέρασαν τὸν ποταμὸν, ὅ-
που ἐπνίγησαν περίπου ὀκτακόσιοι, καὶ δίχως
νὰ σταθοῦν πουθενὰ ἐτραβίχθησαν εἰς Βόνι-
τζαν, πλὴν καὶ ἐκεῖ δὲν θὰ σταθοῦν. Ὁ χαμός
τους εἰς ὄλην τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔγινεν
ἀπὸ χιλιάδες τρεῖς καὶ ἐπέκεινα, μέχρι τοῦδε ἡ
θεῖα χάρις μᾶς ἐβοήθησεν, οὕτως καὶ εἰς τὸ ἐ-
ξῆς ἄμποτε· τὸ μνησιῶν ὅπου σὰς ἐμβάζει ὁ
μητροπολίτης Ἰγνατίος σὰς ἀρκεῖ λοιπὸν σταθῆ-
τε ἐν ἡσυχίᾳ νὰ ἰδῶμεν ἀκόμη κανένα δύο μῆ-
νας· καὶ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καιροῦ, τότε
σὰς γράφω καὶ βγένατε. Ὅθεν δὲ ὑγιαίνετε.

Τῆ 11 Φεβρουαρίου 1823.

μεσολόγιον

(Ἰδιόχειρον)

Ὁ υἱός σας

ΜΑΡΚΟ
ΜΠΟΥΤΣΑΡΙΣ.

(Ἰδιόχειρον τοῦ Μάρκου)

Ὁ καπεταν νοτις λόλιος καὶ θα-
νασις καὶ εἰ δέσπο² καὶ ὁ νικολά-
κις καὶ διμιτρίς εἶνε εἰς κορφοὺς
καὶ εἶνε καλὰ καὶ τοὺς ἔγραψα διὰ
νὰ ἐλθοῦν ἐδῶ ἀφίνοντας μονον τὴν
δέσπο εἰς κορφοὺς.

(Ἰδιόχειρον τοῦ Νουτζου). Κε ἐγὼ νουτζο σας προ-
σκυνο κεγερεψα ἀπὸ το λαδομα κε τορα σαν
θελη ο Θεος κετα . . . (κεκομμένον ἐκ τῆς σφραγίδος).

Ο ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΤΕΛΛ

πρόσωπον μυθικόν.

Πάντες εἰξεύρουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ Γουλιέλμου

1. Εὐρισκόμενος μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας τοῦ Κιτζου
ὡς ὄμηρος εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλλή-Πασᾶ.
2. Ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου.

περιστάσεις αὐτῶν, ἀνάγκη, διαλαμβάνοντες περὶ ἐνὸς κλάδου τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, τοῦ γεωγραφικοῦ, νὰ ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τὴν κατάστασιν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τόπον καὶ χρόνον· οὕτω δὲ τὸ ἔργον ἡμῶν ἀποβάνει ἱστορικὸν ἅμα καὶ βιβλιογραφικόν.

Ἐν τῷ ἱστορικῷ θέλομεν ἐξετάσει πότε μετὰ τὴν ἄλωσιν ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες ἐργαζόμενοι περὶ τὰ γεωγραφικά, ὅποια τὰ αἷτια τῆς παραμέλητος ἢ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης ταύτης κατὰ χρόνον καὶ τόπον, πῶς ἐδιδάσκετο, τίνες οἱ ἐργασθέντες, ὅποια ἡ ἀξία τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ ὅποια τὰ ἀποτελέσματα· τί ὡς πρὸς τὴν γεωγραφίαν ἔπραξεν ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς, ἡ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας τεθεῖσα, τί ἡ δούλη.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου δὲ μέρους, τοῦ βιβλιογραφικοῦ, θέλομεν καταγράψει κατάλογον τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν μετὰ τῶν ἀναγκαιουσῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων.

Οἱ λόγοι οἱ προτρέψαντες ἡμᾶς περὶ τοιαύτην μελέτην εἰσι πολλοὶ καὶ διάφοροι, κυριώτατος δὲ ἡ ἐπικρατούσα ἄγνοια τῶν γεωγραφικῶν βιβλίων, ἅτινα κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους, πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων ἔγραψαν, καὶ ἡ παρατηρουμένη παρ' ἡμῶν παραμέλησις τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας, κατὰ τὸν πικρότατον μάλιστα χρόνον, καθ' ἃν ἡ γεωγραφία ἀνυψώθη εἰς καθαρὰν ἐπιστήμην περιλαμβανούσαν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν, οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐχούσης ἐν τε τῷ ἠθικῷ κόσμῳ καὶ τῷ φυσικῷ μεγαλειότεραν περιοχὴν καὶ ποικιλιώτεραν ἐφαρμογὴν.

Αἱ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας προκύπτουσαι ὠφέλειαι εἰσι ἀπειροί· ἡ λεπτομερὴς δὲ καὶ μεμερισμένη ἔκθεσις τῶν ἀγαθῶν τῶν προσερχομένων ἐξ αὐτῆς δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα· οὐχ ἦττον ἐν βραχυλογίᾳ λέγομεν, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ὅπως βαδίσῃ ἀπροσκόπτως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ πρόοδον πρέπει νὰ γνωρίσῃ καλῶς ἑαυτὸ, πρέπει νὰ μάθῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τὴν γεωγραφίαν τῆς χώρας, ἣν οἰκεῖ, αἱ δὲ γνώσεις περὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεώς του νὰ κατασταθῶσι κοινὰ, διὰδιδόμενα διαφοροτρόπως εἰς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Αἱ γεωγραφικαὶ καὶ πολιτικογραφικαὶ γνώσεις ἐθεωρήθησαν πάντοτε ἐν τῶν μεγαλειότερων δειγμάτων τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέρος. Ὁ Ὀμηρὸς τὸν ἦρωα τῆς Ὀδυσσεύς θεωρεῖ ἄνδρα σοφὸν καὶ πολυμήχανον· διότι περιῆλθε ξένας χώρας, ἐπεσκέφθη λαοὺς καὶ ἐσπούδασε τὴν σοφίαν αὐτῶν. Ὁ σπουδάζων τὴν γεωγραφίαν, εἴτε περιηγούμενος, εἴτε μελετῶν ἐν τῷ σπουδαστη-

ρίῳ αὐτοῦ, ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ καὶ περιορισμένου χώρου, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, ἀνοίγει τὸ μέγα βιβλίον τοῦ κόσμου καὶ διερχόμενος αὐτὸ ἀναζητεῖ σελίδα τινὰ ἐφ' ἧς νὰ ἐγγράψῃ τὸ ὄνομά του. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις εἰσι στήλη φωτὸς ὀδηγοῦσα τοὺς λαοὺς διὰ μέσου τῶν κωλυμάτων τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν, αὐτὴ πληροῖ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ φέρει ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν. «Ἡ γεωγραφία εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν φιλόσοφον καὶ εἰς τὸν πολιτικόν, εἰς τὸν λόγιον καὶ τὸν μὴ τοιοῦτον, εἶναι κοινὸν κέντρον τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν γνώσεων, ὁ δεσμὸς τῶν λαῶν καὶ ἡ βάσις τῶν σχέσεών των.» (Martin de Saint Vivien. Histoire de géographie).

Ἡ γεωγραφία, ἡ τοπογραφία καὶ χωρογραφία, ἡ φυσικὴ κατάστασις ἔτι τοῦ ἐδάφους θεωροῦντες ὡς ἐν τῶν ἀναποσπάσων σοικείων τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ὁ φανὸς ὁ ὀδηγὸς τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις, ὁ διαφωτίζων τὰ πολεμικὰ σχέδια κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ κατασταθῇ κύριον μελέτημα τῶν στρατιωτικῶν ἐκείνων, ὧν ἡ πατρίς ἐπιφυλάσσει νὰ διεκδικήσῃ ἔθνη κληρονομίαν ἀρπαγείσαν. Ὅπως δὲ ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης ὠφέλεια ἀποβῇ ὄντως χρήσιμος, δεόν νὰ γίνῃ οὐχὶ ἐξ ὑπογυίου καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ διὰ μελέτης μακρᾶς ἐν ἡρεμίᾳ γενομένης, καὶ συνεχῶς διὰ διαφόρων προσώπων τῆς αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης πρὸς ἐπίτευξιν ἀκριβείας καὶ τελειότητος.

Οἱ λαοὶ καὶ τὰ κατὰ μέρος ἄτομα, οἱ παραμελοῦντες τὴν σπουδὴν τῆς γεωγραφίας, πλὴν ἄλλων ὀλεθρίων κακῶν καταλαμβάνονται ὑπὸ παραλόγου ἐγωῦσμου· τὰ διανοήματα αὐτῶν εἰσι περιορισμένα καὶ ταπεινά, αἱ δὲ ἀποφάσεις φέρουσι τὸν τύπον τῆς τοπικότητος καὶ προσωπικότητος. Ἐὰν μελετήσωμεν ἐπισημένως τὰ ἀποτελέσματα τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακάλυψεν, ὅς μέχρι τοῦδε ἐκοιμήσατο ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἐστηρίχθη κατὰ μέγα μέρος ἡ πρόοδος τῶν ἐθνῶν. Παραλείποντες τὰ παραδείγματα, ἅτινα παρέχει ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν καὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν πάτριον.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πάντες ἐπίστευσαν ἀπρὶξ ἐχόμενοι τῶν σημείων τῶν καιρῶν, ὅτι δὲν ἔμελλε πῶ ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου· ὑπέλαβον ὅτι ὅπως οἱ Φοίνικες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ Ῥωμαῖοι ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξηφανίσθησαν, οὕτως ἐπέπρωτο τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ ἐγγραφῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτοις ὅποτε οἱ νησιώ-